

Інгеборг Бауер-Міттерленер
Науково-дослідний інститут
економічного права Центральної
та Східної Європи,
Економічний університет,
Відень, магістр права

ПРАВОВІ РАМКИ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ СПОРІВ У РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ З ТОЧКИ ЗОРУ ІНОЗЕМЦЯ

1. Вступ

Вимоги та потреби врегулювання корпоративних спорів у РФ зазнали значних змін за останні десять років, як і саме правове врегулювання в цій галузі. Але чи дійсно зміни правових рамок мають вплив на те, як вирішуються корпоративні спори в наші дні?

Покращення судових процесуальних правил стало основною метою правових реформ, ініційованих Путіним. Реформа процесуального права була ефективно завершена. Президент схвалив програму сприяння розвитку судової системи, яка буде завершена в 2006 році, та передбачає кошти для інших удосконалень.

2. Врегулювання корпоративних спорів

Можливість урегулювати корпоративні спори швидко, чесно та судовим шляхом має велике значення для реформи торгового права. Розвиток судової системи, що дозволяє виконувати контракти, розглядається як частина центральної «нервової» системи країни, через яку діє система ринку. Нестор називає побудову інститутів нової держави з метою приведення в дію «правил гри» важливою умовою становлення ринкової економіки.

Однак після майже 70 років комуністичного режиму, коли приватна торгівля та комерція пригнічувалися, а іноді навіть розглядалися як кримінальний злочин, Росія відчуває брак правових інститутів з надійною системою забезпечення виконання контрактів. У радянські часи приватне підприємництво не існувало, економіка ж керувалася державою. Економічні спори колишніх радянських підприємств урегульовувалися державним арбітражним судом «Госарбитраж», який був частиною державного управління, одним із його завдань було здійснювати нагляд за законністю операцій державних підприємств. Він навіть мав право самостійно почати судову справу.

На міжнародному рівні спори майже ніколи не виникали, оскільки міжнародна торгівля велася через радянські організації іноземної торгівлі. Доступ до міжнародної торгівлі був, таким чином, обмежений, а радянські державні підприємства були надзвичайно шановані бізнес-партнери іноземних країн, тому що вони завжди повністю виконували свої зобов'язання по міжнародних торгових документах. У післярадянські часи економіка була побудована на чисельних приватизованих малих та середніх підприємствах, які досить часто через економічну нестабільність країни не могли виконати своїх зобов'язань за комерційними договорами вчасно або взагалі.

Оскільки міжнародна торгівля більше не є пріоритетом державної монополії, саме ці, часто нестабільні та з недостатнім оборотним капіталом, підприємства є торговими партнерами іноземних партнерів. Через нестачу капіталу та проблеми російської банківської системи навіть великі, як правило, приватизовані підприємства часто не можуть платити вчасно, створюючи проблеми для своїх міжнародних торгових партнерів. Тому вони та інвестори стають все більш зацікавленими у функціонуванні судової системи в Росії, яка могла б забезпечувати виконання їх позовів. Незадовільні результати врегулювання корпоративних спорів будуть мати негативний вплив на економічний розвиток, оскільки партнери та інвестори міжнародної торгівлі можуть прийняти рішення інвестувати свої гроші в інші країни.

Інший фактор, який наголошує на важливості судової реформи, — це нестача бізнес культури. У жорстокому середовищі з постійними змінами в сьогоdnішній Росії бізнесмени зацікавлені в швидких (не обов'язково легально отриманих) прибутках, а не в довгострокових надійних бізнес стосунках. Оскільки вільний ринок був впроваджений майже за ніч, не було часу для побудови довгострокових ділових традицій. Сторони були недосвідченими, багато з них розглядали можливості змін у суспільстві як шанс швидко заробити гроші, що було більш важливим, ніж установлення довгострокових ділових стосунків. Навіть судді, маючи незначні доходи в післярадянські часи, почали брати хабарі й піддаватися тиску.

Тому реформа судової системи є важливою для покращення бізнес-культури, чого можна досягти тільки за допомогою ефективного забезпечення законних прав. Як наслідок неефективної судової системи, приватні методи тиску через охоронні агенції,

інкасаційні агенції або мафіозні структури можуть стати альтернативою.

Удосконалення регулювання судових процесуальних правил стало головною метою судової реформи в Росії. До 2006 року буде завершена програма сприяння розвитку судової системи, яка забезпечить покращення фінансової ситуації та підвищення заробітної плати суддів.

3. Судовий процес

Реформа судової системи проводилася в Росії та на території колишнього Радянського Союзу з початку 90х років. Конституція РФ 1993 року містить розділ «Судова влада», відповідно до якого державна влада повинна діяти на основі розподілу на законодавчу, виконавчу та судову. Усі ці гілки влади повинні бути незалежними. Серед головних принципів російської судової системи необхідно виділити незалежність суддів, чесність сторін та відкритість судових процесів для громадськості.

Реалізація останнього на практиці, однак, є неможливою через вимоги безпеки, тому доступ до російських судів досить складний. Вищий арбітражний суд у Москві, наприклад, ретельно охороняється, допуск туди можна отримати тільки шляхом пред'явлення повістки суду до початку слухання судової справи.

Незалежність судді та чесність сторін також можуть бути поставлені під сумнів. Наприклад, якщо одна із сторін робить значний внесок у щорічний бюджет регіону або перебуває в особливих стосунках особою з місцевим губернатором, який сплачує рахунки суду за спожиту електроенергію, суддя при винесенні судового рішення може прийняти ці фактори до уваги.

4. Арбітражні суди

Арбітражні суди можуть розглядатися як наступники колишнього державного арбітражу. Арбітражна система первісно була введена для ефективного виконання радянських п'ятирічок державними підприємствами. Документ про врегулювання спорів державним арбітражем було підписано в 1931 році, в ньому стверджувалося, що державний арбітраж був створений для вирішення майнових спорів між підприємствами та організаціями національного сектора. Державний арбітраж мав компетенцію врегульовувати спори, які виникали в процесі підписання договорів та угод. Система, однак, була переважно інструментом, який використовувався виконавчою владою для

управління та інтервенції в економічну діяльність підприємств та організацій.

Кількість справ, розглянутих арбітражними судами, значно зменшилася після перетворення держарбітражу на суди на початку 90-х років. За інформацією, наданою Вищим арбітражним судом Російської Федерації, кількість судових рішень у 1992 році складала 330000 та знизилася до 190471 в 1994 році. Число поданих скарг зменшилося з 479740 в 1992 до 284159 в 1994. Із 1995 року кількість справ, що розглядаються, збільшується. Кількість поданих скарг подвоїлася з 1995 по 2001 роки (з 334348 виросла до 745626).

Як показують ці цифри, довіра зацікавлених сторін до арбітражної судової системи збільшується. Гендлі показує, що підприємства навіть у «дикі 90-і», в середині 1997 року розглядали арбітражні суди як життєдіяльну альтернативу вирішення спорів, фактичне використання судів стало найважливішим методом виконання судових рішень за контрактами. Менше 3 % підприємств використовували приватні фірми для вирішення проблем з постачальниками протягом останніх двох років, у той час як 25 % подали скарги до арбітражних судів. Інша картина подається Кеннетом, який описує тенденцію розгляду корпоративних спорів за межами суду або навіть розгляд справ у міжнародних судах за кордоном з метою отримання компенсації, оскільки досить важко отримати позитивний вердикт з корпоративних спорів у російських арбітражних судах без зв'язків у політичних та фінансових колах.

Очікується, що кількість справ, поданих на розгляд суду, буде надалі збільшуватися з підвищенням компетенції арбітражних судів за новим Арбітражним Процесуальним Кодексом. Це породжує інші проблеми, оскільки кадрові ресурси судів навряд чи зможуть справитися із цим зростанням.

5. Альтернативне врегулювання спорів — Інституційний Третейський Суд

Переваги інституційних третейських судів, а саме можливість вибрати третейського суддю, що гарантує високий рівень професіоналізму, компетентності, конфіденційності, гнучкості та неформальну процедуру, нижчі витрати та швидкі результати, як і міжнародне визнання та впровадження рішень третейського суду, що базується на міжнародних угодах, роблять їх вагомим альтернативним державним арбітражним судам.

Російська судова система відрізняється від міжнародного та національного (внутрішнього) арбітражу. Міжнародний комерційний арбітраж регулюється Федеральним Законом «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 7 липня 1993. Він базується на типовому законі UNCITRAL, який був прийнятий у Росії тільки з двома незначними поправками. Закон стосується тільки міжнародних спорів. Це означає, що спір повинен мати міжнародний елемент, такий, як, наприклад, філія за кордоном або підприємство з іноземними інвестиціями. Найголовніший міжнародний комерційний третейський суд — це Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті Російської Федерації (МКАС). Він є загальновідомим, базується на традиціях, започаткованих у 1932, та має добру репутацію. Протягом останніх десяти років ним було прийнято значну кількість рішень.

Однак деякі проблеми обумовлює саме назва суду: російською мовою МКАС називається «арбітражний» суд, що, як правило, вживається для позначення комерційних судів, у той час як «третейський» означає арбітраж з боку третьої сторони. Таким чином, може трапитися, що сторони можуть дійти згоди стосовно арбітражного застереження — спори будуть вирішуватися МКАС, але випадково вкажуть державний арбітражний суд. Арбітражний суд у Московській Торгово-Промисловій Палаті та Арбітражний Суд в Санкт-Петербурзькій Торгово-Промисловій Палаті є добре відомими інститутами. Останнім часом була заснована велика кількість нових арбітражних інститутів різними промисловими асоціаціями та місцевими торговими палатами. Хоча деякі з них отримали значний досвід, більшість із них нині залишається переважно малодосвідченими. Однак, цифри, представлені Гендлі на 1997 рік, показують, що арбітраж у країні був не дуже широко відомим. З новим правовим урегулюванням внутрішні третейські суди можуть стати альтернативою державним арбітражним судам.

6. Альтернативне вирішення спорів

Урегулювання та посередництво були важливими питанням при підготовці проекту нового кодексу. Однак з остаточної версії кодексу було виключено багато деталей. У такому вигляді Арбітражний Процесуальний Кодекс від 2002 року включає тільки основні параметри для життєдайних методів урегулювання комерційних спорів, такі, як підготовка до слухання справи, попередні слухання, включаючи примирення (вирішення конфлікту поза

межами суду). Ці правила посередництва дуже довго обговорювалися, але були скорочені до однієї статті (стаття 138), яка зобов'язує суд досягти мирного врегулювання. Більш деталізовані правила були виключені з ініціативи депутатів Держдуми, які побоювалися, що обов'язок бути посередником не входить до компетенції суддів. Для забезпечення широкого застосування цих методів зараз арбітражними суддями розглядається проект спеціального закону в цій галузі.

Інша можливість — призначити «ad hoc»-третейський суд, який може бути призначеним тільки після виникнення спору. Ініціативи по альтернативному врегулюванню спорів розпочиналися різними організаціями, такими, як Правила примирення торгово-промислової палати РФ, Правила примирення російського центру вдосконалення третейських судових процедур (від 25 червня 2002 року) та щойно створеного центру вирішення конфліктів.

7. Інші методи врегулювання корпоративних спорів

7.1. «Легальні» методи

РФ має досить високий рівень адміністративного врегулювання. Російське законодавство надає приблизно 50 різним структурам та органам наглядову владу та функції контролю за економічними справами (наприклад, у галузі протипожежного захисту, податкової політики, політики охорони здоров'я та торгової політики) і забезпечує їх різними завданнями контролю та правами. Таким чином, перевірка підприємства може проводитися з метою забезпечення гігієни та санітарного захисту або захисту прав працівників.

З певних підстав (наприклад, скарга третьої особи) може проводитися перевірка різними установами, такими, як Державна інспекція праці або Нагляд за заводами. У багатьох галузях третім сторонам надаються адміністративні повноваження для початку інспекції. Інспектори можуть отримувати долю штрафу як частину своєї заробітної плати.

Погроза розпочати перевірку стала серед бізнес-організацій популярним «легальним» методом прискорити рішення корпоративних конфліктів. Якщо немає чіткого права подати скаргу, існують також інші методи «повідомити владу» про те, що перевірка певної компанії була б «непоганою ідеєю». Інший факт, який робить цей метод ефективним, — це те, що через великий податковий та адміністративний тиск у Росії функціонує значний «неофіційний» (незареєстрований або без сплати податків) бізнес,

що робить компанії особливо чутливими до таких погроз. Одна думка про те, що податкова поліція, санітари або пожежники можуть провести тижні або місяці в компанії, заважаючи нормальній роботі та шукаючи підстави для штрафів, може бути достатньою ініціативою сплатити заборговані гроші.

7.2. «Рекетирські» методи

Фріє та Журавська визначають приватні підприємства по захисту як «спеціальні економічні підприємства, які виробляють та продають приватний захист». Ці організації підпадають під російські терміни «криша», «рекет». Вони надають захист від інших рекетирів або злочинців, сприяють виконанню угод, таким чином виконуючи функцію державних судів, які вважаються неефективними. Інша причина використання «рекетирських» методів для вирішення корпоративних спорів — це те, що багато російських фірм ведуть більшу частину свого бізнесу в «неофіційній» (з незареєстрованими компаніями та компаніями, які не сплачують податки) економіці з метою уникнення сплати податків і тому не звертаються до державних судів за допомогою. Російський Цивільний кодекс передбачає, що державні суди не можуть сприяти виконанню угод, які порушують російські закони.

Як стверджує Малі, переважна кількість бізнесменів виконують роботу під захистом мафії, котра є єдиним ефективним способом забезпечення закону в країні. Однак важко отримати точні цифри по залученню мафії до врегулювання корпоративних спорів. Цифри, надані Гендлі, свідчать про те, що фактичне використання приватного забезпечення виконання правил, яке б включало «рекетирські» методи, незначне в порівнянні з судовими процесами. Широка присутність та деякою мірою прийняття таких методів є перешкодою для реалізації правових положень, що регулюють вирішення корпоративних спорів.

8. Висновки

Російська система вирішення корпоративних спорів все ще переважно покладається на суди. Були встановлені легальні рамки сучасної судової системи, яка відповідає міжнародним стандартам. Важливого значення набуває альтернативне вирішення спорів, особливо на міжнародному рівні, через інституційні третейські суди, такі, як Московський комерційний третейський суд, МКАС. Інші альтернативні методи вирішення спорів, такі, як посередництво, примирення або врегулювання поза межами суду, були запропоновані новим Арбітражним процесуальним ко-

дексом 2002 року, проте все ще потребують подальшого правового врегулювання для прийняття на більш широкі засади. На практиці існують також інші методи врегулювання корпоративних спорів, у тому числі в легальних межах. З метою зменшення використання таких методів необхідно не тільки реформувати судову систему, але й зменшити адміністративний та бюрократичний тягар.

Дженіфер Адамс

ст. викладач університету
«Носамбрія», Школа права,
м. Ньюкасл, Англія, адвокат

**ДОГОВОРІ МІЖНАРОДНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ
ТОВАРІВ: ПОРІВНЯННЯ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВ
ПОКУПЦЯ ЗА АКТОМ ПРО ПРОДАЖ ТОВАРІВ 1979 РОКУ
ТА КОНВЕНЦІЄЮ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ ПРО ДОГОВОРІ
МІЖНАРОДНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ТОВАРІВ 1980 РОКУ**

Основним актом, що регулює відносини купівлі-продажу товарів, є Акт про продаж товарів 1979 року (АПТ), який є похідним консолідованим текстом Акту про продаж товарів 1893 року, першого законодавчого акту Англії, що стосувався продажу товарів. Ним були врегульовані всі договори купівлі — продажу товарів, сторонами яких були торговці, як комерційні, так і споживчі. Вже починаючи з 1893 року, особливий наголос робиться на захист прав споживачів. Нещодавні поправки до АПТ вводять додаткові засоби захисту прав покупців-споживачам, які є недостатніми для комерційних покупців¹.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй про міжнародні договори купівлі — продажу товарів (КМІК) була підписана у Відні у 1980 році і набрала чинності в 1988 році. Вона була ратифікована більш ніж 60 країнами. Об'єднане Королівство, однак, конвенцію не прийняло, хоча більшість торгових партнерів це зробило.

КМІК — міжнародний торговий кодекс, яким регулюються міжнародні комерційні трансакції. Він застосовується тільки до договорів міжнародної купівлі-продажу, і застосовуватиметься тільки у тому випадку, якщо сторони договору є резиденти різних держав, за умови, що обидві держави є сторонами Конвенції або норми приватного міжнародного права визначають, що дого-

¹ Див. Продаж та постачання товарів за правилами співпраці із споживачами, 2002.